

Kurkistuksia tulevaisuuksiin koronan jälkeen

kirjoittanut **Tarja Meristö**

Tarja Meristö on tulevaisuudentutkija ja kauppatieteiden tohtori, joka on väitellyt skenaariotyöskentelystä Turun kauppakorkeakoulussa vuonna 1991. Hän on tehnyt tulevaisuustyötä kuudella vuosikymmenellä erilaisissa tehtävissä ABC-periaatteella tutkimuksen, liiketoiminnan, konsultoinnin ja koulutuksen parissa. Meristö on toiminut vuodesta 2007 yliopettajana Laurea-ammattikorkeakoulussa, jossa hän vetää tulevaisuuden tutkimuksen ryhmää FuturesLab CoFi.

Abstrakti: Kehityspolkuja koronakriisin jälkeiseen aikaan voidaan rakentaa skenaariotyöskentelyn avulla.

Vaihtoehtoisia reittejä voidaan edetä pikamatkan, estejuoksun, maratonjuoksun tai viestijuoksun viitoittamaa skenaariopolkua pitkin riippuen siitä, kestäkö kriisi pitkään vai ei ja saadaanko kriisistä selviämiseen tukea toisilta vai pitääkö pärjätä omillaan. Olennaista on pidemmällä tähtäimellä rakentaa uudistuvaa Suomea, jossa panostetaan vähemmän rakenteisiin ja enemmän ihmisiin, sillä yksilöt tekevät tulevaisuutta ja luovat yhdessä luottamukseen perustuvaa toimintakulttuuria. Megatrendien taakse piiloutuneet minitrendit taas avaavat lyhyellä aikavälillä mahdollisuuksia vastata pandemian haasteisiin ja kuroa pandemian aiheuttamia menetyksiä kiinni kehittämällä uutta liiketoimintaa soveltamalla tieteen ja teknologian tuloksia käytäntöön. Kaikki ei muutu, vaikka pandemia on varsinkin nuorille ns. sukupolvikokemus. Kehityksen ihmisen ikävä toisen luo korostuu etäyhteiskunnassa myös työelämässä, uutena oireyhtymänä etätyöapatia. Maailma myös kaipaa johtajuutta, jota paikkaa nykyiset suurvallat eivät ole pystyneet ottamaan haltuunsa. EU voi ryhdistäytyä ja osoittaa taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä ja vastuullisen kehityksen esimerkkiä maailmalle. On etsittävä uusia tapoja edetä, joko evoluution tai nopeampien hyppyjen kautta, sillä ennalleen maailma ei enää voi palata.

1. Johdanto

Koronakriisi on osoittanut entistä selvemmin sen, että Suomi ei ole irrallinen saareke maailmassa. Suomi on pieni, avoin kansantalous, joka tarvitsee maailmaa ja toimivia maailman markkinoita. Suomen elinvoima rakentuu innovaatioille, osaamiselle ja yrittäjyydelle, mutta myös vakaana ja turvallisena pidetylle toimintaympäristölle, joka on ennustettava.

Koronavirus on Talebin termin ilmaistuna musta joutsen (Taleb 2006), joka on yllättänyt paitsi Suomen, myös muun maailman kaaosteorian perhosefektin tavoin: perhosen siiven heilautus maapallon toisella puolella voi muuttaa pyörremyrskyn suuntaa toisella puolella (Prigogine & Stengers (1984).

Tulevaisuustarkasteluissa (Bell 1997a ja b) on otettava huomioon yhteiskunnan kompleksisuus ja kerroksellisuus. On otettava huomioon myös eri aikajänteet: käsitykset kaukaisemmasta tulevaisuudesta vaikuttavat toimenpiteisiin nykyhetkessä ja tulevaisuuden rakentamiseksi tarvitaan toimintaskenaariotyöskentelyä (Meristö 1991).

Erilaisia tulevaisuustyökaluja ja lähestymistapoja tarvitaan kokonaiskuvan aikaansaamiseksi. Holistinen lähtökohta ja ulkoa sisälle etenevä tarkastelu varmistavat sen, että saadaan tulevaisuuden palapelistä kulmapalat paikoilleen. Tulevaisuutta koskevat *tiedonkeruun* eri ulottuvuudet liittyvät tiedon *epävarmuuden asteeseen* ja *tiedon monialaisuuteen*. On tunnistettava varmoina tai todennäköisinä pidettävät asiat, trendit ja megatrendit, epävarmuutta sisältävät muutokset ja ilmiöt sekä yllätykselliset asiat ja tapahtumat, joihin voi tulla liittyä orastavia muutoksen merkkejä, mutta joita ei välttämättä havaita omien perususkomusten vastaisina tai joista vaietaan niiden tabuluonteen vuoksi. Monialaisuutta korostava PESTE-analyysi tuo epävarmuustarkastelun rinnalle tarkemmin vielä poliittiset, ekonomiset,

sosiaaliset, teknologiset ja ekologiset muutostekijät eri tasoilla, niin maailman, Euroopan, Suomen kuin eri toimialojen tai yksilöiden tasoilla (Meristö 1991).

Tulevaisuutta koskevan *tiedon analyysissä* korostuu eri tekijöiden keskinäiset vaikutussuhteet, suorat tai epäsuorat. *Minitrendikonsepti* (Vanston&Vanston 2011) auttaa tunnistamaan näitä vaikutussuhteita kohdistamalla megatrendi tai muutosilmiö kerrallaan huomiota suoriin ja epäsuoriin vaikutuksiin eri tasoilla. *Skenaariotyöskentely* samoin tarjoaa mahdollisuuksia pohtia tulevaisuuden erilaisia lähtökohtia valittujen avainmuuttujien suhteen etsimällä vastauksia kysymyksiin lähtöoletuksista ja niiden seurauksista tarkasteltavalle aihepiirille, mutta samalla skenaariot toimivat *synteesityökaluna* kaikelle kerätylle tiedolle (Meristö 1991).

Skenaarioiden avulla voidaan pelkistää erilaiset mahdolliset maailmat, jolloin keskustelu niiden toivottavuudesta tai epäuskottavuudesta helpottuu, vaikka toki eri toimijoilla on eri intressit ja myös aikajänne vaihtelee. *Skenaarioiden käyttö* päätöksenteon pohjana toteutuu parhaiten toimintaskenaariotyöskentelyn prosessissa, jossa ei vain muodosteta erilaisia skenaarioita, vaan tavoitellaan niihin pohjautuvia päätöksiä, joiden avulla muokataan todella toteutuvaa tulevaisuutta haluttuun suuntaan. Skenaariokohtaiset SWOT-analyysit, *ns. Laadukas SWOT* (Meristö et.al. 2008), kohdentavat offensiiviset toimenpiteet mahdollisuuksien hyödyntämiseen ja defensiiviset toimenpiteet tunnistettujen uhkien torjumiseen. *Visioivan konseptoinnin* (Kokkonen et al. 2005) avulla puolestaan voidaan hahmottaa tarvittavia ratkaisuja, palvelukonsepteja, tuotteita tai toimintamalleja, jotka vastaavat tunnistettuihin tulevaisuuden haasteisiin. Aika skenaarioissa ei kulu sitä mukaa kuin almanakan sivut kääntyvät, vaan aika kuluu sitä mukaa kuin eri skenaarioille ominaiset lähtöoletukset tapahtuvat. Tätä ns. tapahtuma-aikaa seurataan skenaariokohtaisilla *reimareilla* eli tapahtumilla, joiden täytyy tarkasteluajajänteellä tapahtua tiettyyn aikaan mennessä, jotta ko. skenaario olisi ylipäättään mahdollinen (ks. esim. Tuohimaa et al. 2011).

2. Lähtökohtia erilaisille skenaarioille

Koronakriisiin liittyvät skenaariot voidaan jakaa lyhyen ja pitkän aikavälin tarkasteluihin, joissa kohteena voi olla itse pandemian eteneminen ja siihen liittyvät oletukset tai sitten laajemmin maailman, yhteiskunnan tai jonkin sen sektorin etenemisreitit pandemia-ajassa ja pandemiasta ulos. Tässä huomio on jälkimmäisessä. Lisäksi oletuksena on, että Suomi huolehtii taloudesta niin, että maa eri ajaudu taloudelliseen kriisiin, vaikka velkaa joudutaankin koronakriisin hoitamiseksi ottamaan.

Maailman tasolla koronapandemia on kärjistänyt kisaa maailman johtajuudesta. Kiinan pitkäaikainen taloudellinen kasvu on saanut kolauksen ja Yhdysvallat syyttää Kiinaa viruksen leviämisestä, koska Kiina taudin alkuvaiheessa suurvaltojen tapaan pimitti tietoja siitä. Eurooppa ja EU eivät ole pandemiakriisin aikana eivätkä ennen sitä osoittaneet yhtenäisyyttä, jolla voisi päästä mukaan maailman johtajakisaan edes moninapaisen maailman tilanteessa. Päinvastoin, kansalliset intressit tuntuvat olevan EU-kokonaisuutta tärkeämpiä tekijöitä puhuttaessa vaikkapa yhteisvastuullisuudesta koskien velkataakkaa, mikä koronakriisistä EU-maille aiheutuu. EU on perustettu arvoyhteisöksi ja tämä rooli on nyt hämärtynyt.

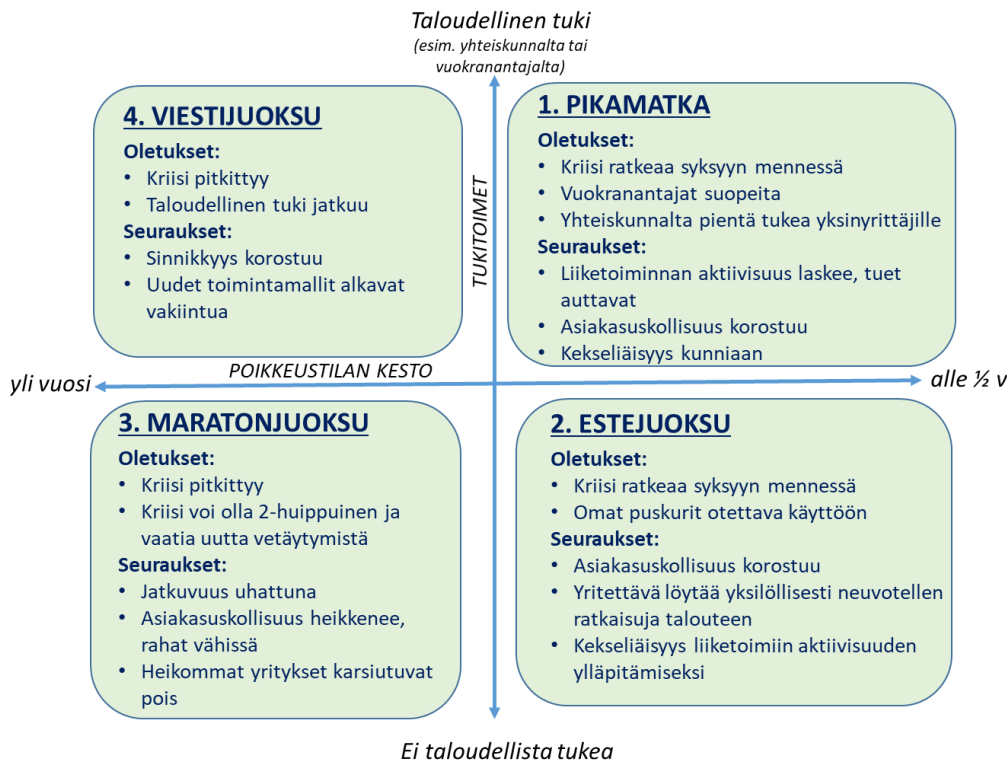
Suomi rakentaa omaa tulevaisuutta tiedon, osaamisen ja yhteistyön avulla. Suomen väestö on keskittynyt kasvukeskusten ympärille, mutta puheet maaseudun merkityksestä ovat korostuneet pandemian aikana. On tärkeitä panostaa innovaatiokeskittymiin, mutta samalla on tärkeitä huolehtia esim. energia- ja elintarvikeomavaraisuuden asteesta. Kriisi on tuonut esille Suomen maatalouden riippuvuuden ulkomaisista osajista kausityössä nyt, kun kansainväliset liikkumisrajoitukset ovat voimassa. Koska tavaraliikenne on kulkenut koko kriisin ajan, maatalouden riippuvuus esim. tuontirehusta ei ole kärjistynyt.

Olennaista on rakentaa Suomen tulevaisuutta kohti innovaatioiden yhteiskuntaa, jossa uudistuksia ei tehdä rakenteet edellä, vaan muutos lähtee yksilöistä, jotka tekevät uusia tekoja ja vanhojakin asioita uudella tavalla (vrt. Lemola 2020). Innovaatioiden yhteiskuntaa ei ole ilman yrittäjyyden kulttuuria. Intohimo tekemiseen sekä riskinotto-kyky ja –halu ovat keskeisiä elementtejä tulevaisuuden rakentamisessa.

Rakentamani koronaskenaariot tulevaisuuteen eroavat sen suhteen, kuinka lähelle tai kauas tulevaisuuteen katsotaan ja toimitaanko yksin vai saadaanko muilta tukea. Olen nimittänyt laatimani skenaariot urheilusta tutuilla juoksulajien termeillä (Meristö 2020). Skenaarioita on neljä erilaista.

1. *Pikamatka-skenaario*: Lähtöoletuksena on koronakriisin suhteellisen lyhyt kesto sekä saatavilla oleva tarpeellinen tuki. Erilaiset toimijat joutuvat ponnistelemaan, jotkut kestäkykynsä äärirajoille, selvitäkseen äkillisestä pysähdyksestä, mutta tulevaisuussuskoa luo tieto kriisin rajallisesta kestoista. Jaksamista tukee myös saatavilla oleva vertaistuki ja rohkeisuus sekä tarvelähtöinen taloudellinen tuki. Luovuus ja innovatiivisuus ovat Suomessa saaneet esimerkiksi maalitehtaat ja olutpanimot käyttämään osaamistaan ja laitteistojaan vastaamaan kovaan kysyntään ja valmistamaan käsidesiä. Pidemmällä tähtäimellä tämä skenaario ei teollisuudelle isoja mahdollisuuksia tarjoa.
2. *Estejuoksu-skenaario*: Lähtöoletuksena tässäkin skenaariossa on koronakriisin suhteellisen lyhyt kesto, mutta tilannetta vaikeuttaa tuen puute tai ainakin epätietoisuus siitä, miten ja milloin tukea on erilaisille toimijoille saatavissa. Yksilöiden ja toimijoiden omat voimavarat korostuvat, kun erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja täytyy etsiä ja neuvotella sopimuskumppanien ja rahoittajien kanssa. Omat reservit ja puskurit korostuvat, kun uusia yllätyksiä tulee vastaan. Este kerrallaan ratkaisuja on etsittävä esim. Suomen oman suojavarustetuonnin ja -tuotannon käynnistämisen muodossa. Pidemmällä tähtäimellä tästä voi tulla teollisia mahdollisuuksia, mutta ei juurikaan innovaatioita.
3. *Maratonjuoksu-skenaario*: Tässä vaihtoehdossa vaikeudet korostuvat, koska kriisi pitkittyy eikä tukea ole saatavilla. On varauduttava koronakriisin taltuttamiseksi tehtävien toimenpiteiden poukkoiluun sen mukaan, miten pandemian talttuminen onnistuu yksi-, kaksi – tai monivaiheisesti edeten. Tämä skenaario voi osoittautua maratoniakin haastavammaksi extreme run –juoksuksi, jossa ennalta-arvaamattomia tapahtumia tulee vastaan pitkin matkaa. Tässä skenaariossa korostuvat ratkaisut, joilla koronaviruksen testaukset ja rokote tautia vastaan saadaan näköpiirissä olevaan tulevaisuuteen mukaan. Olennaista on edetä visiota kohti sinnikkäästi ja samalla huolehtia, että matkan varrella on ”omat juottopaikat kunnossa”. Liiketoiminnan kehittämiseksi olennaista on tiedon hyödyntäminen ja uudet avaukset.
4. *Viestijuoksu-skenaario*: Lähtöoletuksena on kriisin pitkittyminen, mutta kaikesta ei tarvitse selvitä yksin. Yhdessä käytävä taistelu antaa voimavaroja ja tukea edetä pitempikin matka, kun viestikapulan voi välillä ojentaa toiselle. Käytännön työ tässä ja nyt vuorottelevat uusien toimintatapojen kehittämisen ja pilotoinnin kanssa. Näin saadaan luotua toimintamalleja, joiden avulla on mahdollista menestyä myös kriisin jälkeen. Kriisinhallinnassa korostuu kriisin vuoksi tehtyjen rajoitusten oikea-aikainen ja tahdistettu purku. Eri toimijat ja maat voivat sopia yhteisestä etenemistavasta, kuten esim. Baltian maat ovat tehneet muodostaessaan alueelleen omaa ”matkustuskuplaa” liikkumisrajoitusten purkamiseksi hallitusti. Skenaario tarjoaa hyvät mahdollisuudet kansainvälisen liiketoiminnan kehittämiseksi.

Yritysten korona-skenaariot

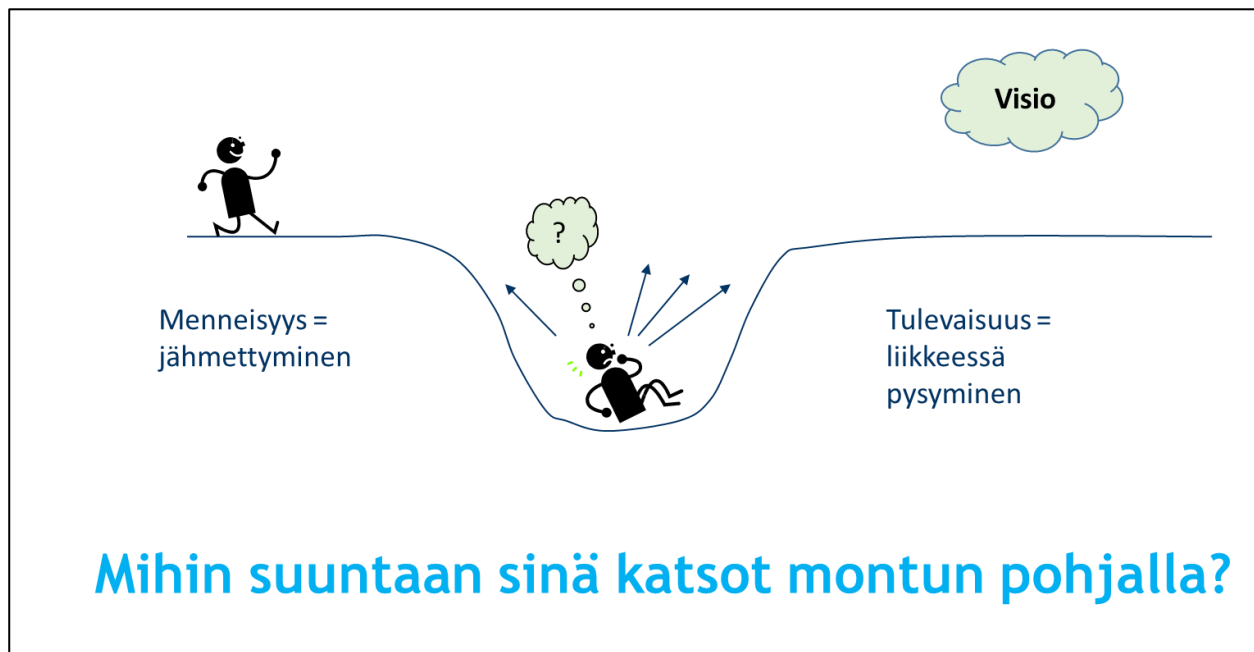
Kuvio 1: Skenaariotelikenttä koronakriisiskenaarioista (Meristö 2020)

Skenaariot 1 ja 2 ovat helpompia sen vuoksi, että niissä kriisin kesto oletetaan rajalliseksi ja odotusarvo paluusta edes uuteen normaaliin on suhteellisen lähellä. Skenaariot 1 ja 2 eivät kuitenkaan valmista kohtaamaan seuraavia kriisejä. Ne auttavat selviytymään tästä kriisistä. Skenaario 4 helpottaa selviytymistä sen vuoksi, että siinä toimitaan yhteistyössä, tukea saaden ja sitä antaen. Skenaario 3 Maratonjuoksu on haastava, koska siinä riskinä on vaikeampimuotoinen toimintaympäristö, ns. extreme run, jossa yllätyksiä tulee tavan takaa ja koko ajan pitää olla itse varuillaan. Siinä voidaan joutua myös vetäytymään uudelleen, jos kaksi- tai useampi huippuinen epidemia toteutuu. Yritysten kannalta toiminnan jatkuvuus on uhattuna ja heikommat yritykset tulevat karsiutumaan. Edessä voi olla useita extreme-kohtia, joihin ei ole osattu lainkaan varautua.

3. Vision ohjaava vaikutus

Tulevaisuutta voidaan tarkastella tulevaisuudesta nykyisyyteen tai nykyisyydestä tulevaisuuteen. *Visiolähtöisesti tulevaisuudesta taaksepäin* katsottuna on helpompi päästä irti nykyhetken rajoitteista ja pohtia myös sellaisia uusia tulevaisuuden toivottuja tahtotiloja, joista ei ole aiempaa kokemusta. Kriisi antaa tilaa pohtia myös sitä, mistä vanhasta voidaan luopua, jotta saadaan tilaa jollekin kokonaan uudelle. Kriisin aikainen pakollinen katkos matkustamiseen ja kuluttamiseen voi vahvistaa uutta tulevaisuuden tahtotilaa, jossa kestävä kehitys on aito arvo, joka ohjaa pois kertakäyttökulutuksesta. Samoin, ”turhat palaverit ja turha matkustaminen” voivat korvautua työelämässäkin intensiivisemmällä etäläsnäolöllä, kun uudet työnteon ja kommunikaation tavat tulevat tutuiksi. Ehkä vihdoinkin tulee todeksi japanilaisten jo 1970-luvulla esittämä lean management –ajatus, jossa kaikki turha, ns. muda, saadaan pois ja voidaan keskittyä olennaiseen.

Nykytilälähtöinen eteneminen tulevaisuuteen pitää tarkastelussa mukana konkretiaa, mikä auttaa päättäjiä tekemään valintoja. Riskinä kuitenkin voi olla, että uudet avaukset jäävät huomiotta, kun niiden tueksi ei ole tutkittua tietoa samalla tavalla kuin nykyisten ratkaisujen osalta.

Kuvio 2: Eteneminen kriisistä kohti visiota

Olennaista on katsoa pohjalta eteenpäin, kohti vision viitoittamaan suuntaan eikä haikailla paluuta menneeseen (kuvio 2). Vanhan cowboy-sananlaskun mukaan ”jos huomaa olevansa kuopan pohjalla, kannattaa lakata kaivamasta”, vaikka ei tie eteenpäin ole selkeä. Kaikki skenaariot eivät kuitenkaan johda visioon, eivät ainakaan yhtä nopeasti. Jos on kiinnittynyt omiin asemiin ja saavutettuihin etuihin, on vaikea edetä uuteen. Kuitenkin, silloin kun muutos on välttämättömyys, ripustautuminen vanhaan ei johda menestykseen. Uusi normaali on aidosti erilainen, mikä edellyttää toimintatapojen uudistamista. Instituutioiden valta kyseenalaistuu ja yksilöiden on itse opittava kantamaan vastuuta. Esimerkiksi opettajat ja rehtorit koulussa toimivat ”streetwise”, opettaen sitä samaa lapsille ja nuorille sen sijaan, että ammattijärjestöt, aluehallintovirasto tai maan hallitus olisivat yksityiskohtaisesti määrittelemässä, mitä ja milloin saa tehdä. Kun opitaan elämään uudessa normaalissa kohtaamisten minimoimisen, kahden metrin etäisyyksien ja korostuneen käsihygienian maailmassa, asiat normalisoituvat eivätkä kuormita samalla tavalla kuin nyt, kun kaikkeen on aktiivisesti varauduttava.

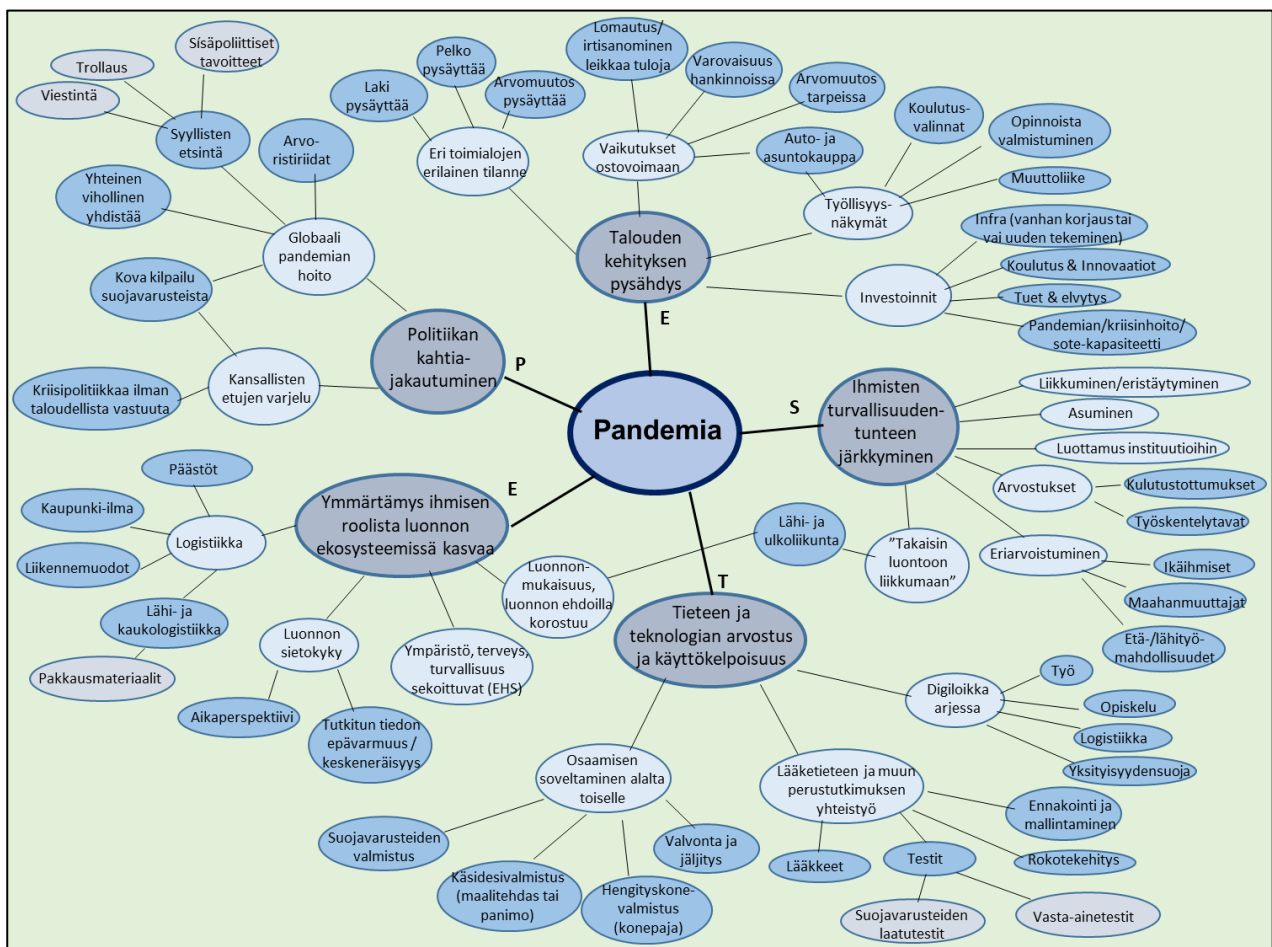
4. Minitrendien avaamat mahdollisuudet tulevaisuudelle

Megatrendit ovat kehityskulkuja, jotka kaikki ovat jo tunnistaneet ja joiden ajatellaan vaikuttavan laajasti pitkälle eteenpäin (Naisbitt 1990). Vanstonien (2011) mukaan megatrendit ovat liian yleisiä kuvauksia eivätkä esim. pienet yritykset voi niitä suoraan hyödyntää. Jokaisen megatrendin alle on piiloutunut minitrendejä, jotka sisältävät tulevaisuuden uusia, vielä tunnistamattomia mahdollisuuksia lyhyemmällä aikavälillä, 2-3 vuoden päähän.

Vaikutuksien pyörän avulla voidaan ensin selvittää tarkastelussa olevan megatrendin suoria ja välillisiä vaikutuksia kulloinkin tarkasteltavaan asiaan. Sen jälkeen voidaan hyödyntää Vanstonin seitsemän minitrendin tunnistamislistaa ja poimia vaikutuksien pyörästä ne mahdollisuudet, joilla on lähitulevaisuudessa liiketoimintapotentiaalia tai ratkaisuvaihtoehtoja käsillä olevaan ongelmaan. Seitsemän tapaa löytää minitrendejä ovat seuraavat:

1. Seuraa rahaa
→ minne suuret toimijat kohdistavat investointejaan?
2. Seuraa johtajaa
→ mitä toimialan edelläkävijät tekevät?
3. Selvitä nykyiset rajat
→ voiko rajoja ylittää tai löytää rajapinnoilta uusia ratkaisuja?
4. Mieti ihmisluontoa
→ mihin ihmiset haluaisivat ratkaisun?
5. Huomioi demografiset muutokset
→ muuttuvatko tarpeet ja kulutustottumukset johonkin suuntaan?
6. Analysoi turhautumisen aiheita
→ mitkä ratkaisut helpottaisivat ihmisten elämää?
7. Etsi konvergenssejä
→ voiko analogioita toimialojen (tai alueiden) välillä hyödyntää?

Vaikutuksien pyörän laatimisen lähtökohtana on valittava megatrendi ja sen suorat ja välilliset vaikutukset tarkasteltavaan aiheeseen. Olen laatinut pandemian vaikutuksista yhteiskunnan eri alueisiin vaikutuksien pyörän ja tunnistanut em. minitrendilistan avulla niitä mahdollisuuksia, joita pandemian ehkäisyyn tai haittojen torjuntaan tarvitaan, jotta elämä yhteiskunnassa voisi jatkua uuden normaalin mukaisesti.

Kuvio 3: Pandemiapohjainen vaikutuksien pyörä ja potentiaaliset minitrendit

Vaikutuksien pyörässä olen huomionut pandemian vaikutuksia eri PESTE-tekijöihin, ensimmäisen tason vaikutuksina seuraavat: **Politiikan** jakautuu kahtia sen mukaan, hoidetaanko globaalia pandemiaa vai varjellaanko kansallisia etuja. **Ekonominen** kehitys lähes pysähtyy rajojen sulkemisen ja rajoitusten vuoksi, mutta myös pelon ja epävarmuuden tuoman varovaisuuden vuoksi. **Sosiaalisen** kehityksen muutostekijänä näkyy ihmisten turvallisuuden järkkäminen ja sen mukanaan tuomat muutokset tavoissa elää, asua, tehdä töitä ja harrastaa. **Teknologian** ja tieteen arvostus nousee ja tietoa sovelletaan aktiivisesti kokeillen ratkaisujen löytämiseksi. **Ekologisen** kehityksen ja luonnon ekosysteemin ymmärrys ja ihmisen rooli tiedostetaan osana ekosysteemiä ympäristö- terveys- ja turvallisuusnäkökulmista. Ekotehokkuus korostuu, jotta luontoa voidaan jatkossa säästää ja uusien kriisien riskiä vähentää. Näitä kaikkia vaikutuksia olen sitten tarkastellut eteenpäin edeten seuraaville tasoille. Kaikki tunnistetut vaikutukset on koottu kuvioon 3.

Seuraamalla kuviossa suoria ja epäsuoria vaikutuksia Vanstonin seitsemän minitrendin listan kanssa sieltä voidaan nostaa esille mm. seuraavia tulevaisuuden mahdollisuuksia:

1. Seuraa rahaa tuottaa tieteen ja teknologian arvostuksen nousun myötä sekä tuotteita ja palveluita pandemian akuuttiin hoitoon ja hallintaan kehittämällä valvonta- ja seurantaratkaisuja tartuntaketjujen hallintaan, mutta myös suojavaarusteisiin esim. maskit, käsidesit ja suojavaatteet tai hoitolaitteet, kuten hengityskoneet.

2. Seuraa johtajaa suuntaa huomion siihen, mitä toimialan edelläkävijät tekevät. Ymmärrystä ihmisen ja luonnon suhteesta ekosysteemissä voi etsiä metsäteollisuuden parista, joka on luonut nahkansa monta kertaa vastatessaan kestäväen kehityksen haasteisiin arvoketjun eri kohdissa esim. raaka-aineiden alkuperästä, metsienhoidosta, jätevesistä, energiakysymyksistä tai paperien ja pakkausten kierrätyksestä. Pandemian aikana pakkausten kysyntä on kasvanut nettikaupan ja take a way –ruokamyynnin kasvun myötä.

3. Selvitä nykyiset rajat tuottavat uusia avauksia erityisesti silloin, kun etsitään ratkaisuja kriisinjälkeiseen työllistymiseen ja osaamistarpeisiin. Huonot työllistymisnäköymät vaikeuttavat opintojen etenemistä ja viivästyttävät valmistumista, mutta jos koulutukseen liitetään pandemian tuomien uusien tarpeiden vaatimaa osaamista, ovat näköymät nykyistä valoisammat myös opiskelijoille

4. Mieti ihmisluontoa eli mihin ihmiset haluaisivat ratkaisun, liittyy esim. siihen, että saadaan selkeät ja helppotajuiset ohjeet, miten pitää toimia pandemia-aikana vaikkapa maskien käyttöön liittyen. Jos riittävä suojavaarusteiden hankinta kyetään ajoissa ratkaisemaan, voidaan antaa myös ohjeet maskien käyttösuosituksista, jolloin kriisitietoisuus kohoaa, mutta mahdollisimman normaalin elämän puitteissa ilman eristäytymispakkoa. Ratkaisuja kannattaa tehdä nopeasti esim. yrittäjille suunnattuihin tukiin liittyen poikkeuslakien luomista rajoituksista, niiden vaikutuksista ja vaikutuksien kompensoimisesta saatavista tuista.

5. Huomioi demografiset muutokset tuovat tarkasteluun mukaan ikäihmiset, mutta myös esim. maahanmuuttajat ja heidän asemansa pandemiassa. Eriarvoistuminen on tuotu esille palvelujen siirryttyä verkkoon, kun kaikilla ei ole laitteita eikä osaamista verkkopalvelujen käyttöön. Ratkaisuna on lainattu ja lahjoitettukin laitteita syrjäytymisvaarassa oleville ryhmille ja yksilöille ja samalla opastettu laitteiden käytössä. Palveluasumisen piirissä olevien ikäihmisten käyttöön on joissakin tapauksissa tuotu pihalle ns. kohtaamiskontteja, joissa ikäihminen voi turvallisesti tavata läheisiään.

6. Analysoi turhautumisen aiheita. Koulujen ja päiväkotien sulkemiset osana pandemian etenemisen hallintaa toivat laajemmankin etätyösuosituksen myötä tilanteita, joissa kotioiloissa pidettiin päiväkotia ja koulua samalla kun hoidettiin omia työtehtäviä asiakkaiden ja kollegojen kanssa, mikä aiheutti

samanaikaisesti turhautumista kotiväen ja opetushenkilökunnan keskuudessa. Opetushenkilökunta kouluissa koki joutuvansa tekemään digiloikan yksinään yhdessä yössä ja kotiväki taas koki joutuvansa opetustehtävään, kun koulutehtävät tulivat sähköisesti, mutta ohjausta ei verkon yli kaikille annettu.

7. Etsi konvergensseja rajapinnoilta ja hyödynnä analogiamalleja toisilta aloilta. Pandemiassa yhdistyvät ympäristö-, terveys- ja turvallisuustekijät, mikä nostaa esille ilmastomuutoksen ja muut luonnon ekosysteemiä horjuttavat tekijät keskiöön. Voivatko kestävä kehitys edistävät ratkaisut edetä nyt markkinavetoisesti, kun elämäntapojen ja kuluttamisen yhteys pandemian kaltaisiin kriiseihin on laajasti tiedostettu? Analogiamalleja eri maiden käyttämistä strategiatyypeistä ja niiden kokemuksista kannattaa jakaa niistä aidosti oppien. Kyse ei ole kilpailusta, jossa kysytään, kuka johtaa pandemiakisa ja millä mittarilla. Rokotteen kehitystyössä maailman tiedeyhteisö onkin omaksunut tämän toimintamallin ja jakaa varsin avoimesti tietoa ja kokemuksia toisilleen, toisiltaan oppien.

5. Maailma muuttuu, vai muuttuuko?

Koronapandemia on nuorille sukupolvikokemus ja vanhemmalle väelle se muodostaa kriisin usean aiemmin koetun, vaikkakin erilaisen kriisin joukossa. Moni asia pysyy vielä ennallaan.

Huoli maapallon tulevaisuudesta on yhteinen, kuten se on ollut vähintään vuodesta 1972 Rooman klubin Kasvun rajat –raportin ilmestymisestä lähtien. Oppi-isäni professori Pentti Malaskan sanoin: ”Maapallo jatkaa elämäänsä, joko ihmisen kanssa tai ilman ihmistä”. Ihmisen rooli luonnon ekosysteemissä ei ole sopusoinnussa luonnon kanssa ja maksettavat tuet on suunnattava aidosti maapallon pelastamiseen, ei kansallisten etujen vaalimiseen.

Paikka maailman johtajuudelle on aidosti auki pitkällä tähtäimellä eikä sitä ratkaista koronakriisin avulla edes lyhyellä tähtäimellä. Euroopalla on aito mahdollisuus lunastaa paikka edelläkävijänä, niin taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen lippulaivana ja uudistajana.

Ihmisen ikä toisen luo on pysyvä ilmiö, jota syntynyt kahden metrin yhteiskunta ja mahdollinen etätyöapatia vielä ruokkivat. Ihminen on sosiaalinen eläin, joka tarvitsee oman lauman, olipa se sitten oma perhe, asuinympäristö, työyhteisö tai vaikka harrastuspiiri. Eri ihmisryhmät kärsivät koronan eristystoimien aiheuttamasta yksinäisyydestä eri tavoin. Ikäihmiset ja muut riskiryhmäläiset ovat joutuneet melkein totaaliseen eristykseen, kun muiden kohdalla on kyse ollut kontaktien vähenemisestä tai muuttumisesta digitaaliseksi. Väestörakenne ei Suomessa paljon muutu ilman merkittävää maahanmuuttoa ja yksin elävien määräkin on ollut kasvussa. Liikkumisen vähetessä esim. etätyökäytäntöjen yleistyessä satunnaiset kohtaamiset vähenevät, mikä voi vaikuttaa koettuun yksinäisyyden tunteeseen laajemminkin.

Suomen elinkeinorakenne on monipuolistunut ja palveluistunut. Vanhoista teollisuudenaloista metsäteollisuus on kriisissä hyvin pärjännyt, kun taas palveluintensiiviset, ihmisten kohtaamiseen perustuvat liiketoiminnot ovat kärsineet. Suomen yritys rakenne on ollut kahtiajakautunut niin, että isoja ja pieniä yrityksiä on, mutta keskisuuret yritykset puuttuvat. Säilyykö yritys rakenne tällaisena vai syntyykö rohkeutta, jolla pienet kasvavat kohti keskisuurta sarjaa? (vrt. Lemola 2020) Pienet yritykset työllistävät, mutta onko niissä potkua uudistua ja uudistaa liiketoimintaa ja kasvaa maailmalle? Muutoksen jarruna ovat edelleen asenteet, joiden mukaan hohtoa on joko isoissa yrityksissä tai pienissä start up –yrityksissä keskisuurten edustaessa peruskauraa, joka uhkaa jäädä väliin putoajaksi. Kehitettäessä Suomen elinkeinoelämää pitää katsoa eteenpäin. Tulevaisuuden tekijä valitsee skenaarion, jossa voimat yhdistämällä saadaan aikaan positiivinen muutos, kun riskinkarttaja yrittää muotoilla toimintamallia, jossa selviää missä tahansa maailmassa. Ongelmana on, että missään ei silloin ole mahdollisuuksia saavuttaa mitään erityistä. Pahin tilanne on, jos ei epävarmuuden tilassa uskalla toimia: ”odota ja toivo” johtaa teuraaksi viemiseen.

Suomen kannalta ulos koronakriisistä kriisin jälkeiseen aikaan ovat edellä kuvatut neljä skenaariovaihtoehtoa, joissa edetään Pikamatka-, Estejuoksu-, Maratonjuoksu- tai Viestijuoksuskenaarion mukaan. Pikamatka on nopea spurtti, jossa tiukkojen toimenpiteiden jälkeen palataan nopeasti kohti uutta normaalia. Ongelmana on uusien tautiaaltojen pelko, jolloin uusi pikamatka on useammankin kerran mahdollinen. Estejuoksu opettaa yrityksen ja erehdyksen kautta varautumista erilaisiin vastoinkäymisiin ja nopeaan reagointiin niiden ilmetessä. Maratonjuoksu edellyttää kestävyyttä ja sisuakin, jotta selviää juottopaikalta seuraavalle. Viestijuoksu on armelias, kun siinä kapulan voi ojentaa seuraavalle, joka on jo tuorein voimin odottamassa. Itse epidemia on maailmalla edennyt hiukan viestijuoksun lailla, kun eri maat ovat sairastaneet tautiaaltoa eritahtisesti ja toisten kokemuksista on voitu ottaa oppia.

KIITOKSET: Lämmin kiitos **professori, industrial futuristi Jyrki Kettuselle** rakentavista kommentteista ja innostavista keskusteluista artikkelin kirjoitustyön aikana.

Lähteet

Bell, W. (1997a) Foundations of Futures Studies I: History, Purposes, Knowledge. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1997.

Bell, W. (1997b) Foundations of Futures Studies II: Values, Objectivity and the Good Society. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1997.

Kokkonen, V., Kuuva, M., Leppimäki, S., Lähteinen, V., Meristö, T., Piira, S., Sääskilähti, M. (2005). Visioiva tuotekonseptointi. Työkalu tutkimus- ja kehitystoiminnan ohjaamiseen. Teknologiainfo Teknova Oy.

Lemola, T. (2020) Kohti uutta tutkimus- ja innovaatiopolitiikkaa. Vastapaino.

Meristö, T. (2020) Skenaariotyöskentely auttaa tulevaisuuden epävarmuuden hallinnassa. Laurea Journal. E-julkaisu (17.4.2020).

Meristö, T. (1991) Skenaariotyöskentely yrityksen johtamisessa. Acta Futura Fennica No 3, VAPK-kustannus, Helsinki, Finland.

Meristö, T., Molarius, R., Leppimäki, S., Laitinen, J. & Tuohimaa, H. (2008) Laadukas SWOT. Työkalu pk-yrityksen innovaatiovetoisen tulevaisuuden menestyksen turvaamiseksi. CoFi.

Prigogine, I. & Stengers, I. (1984). Order out of Chaos: Man's new dialogue with nature. Flamingo.

Taleb, N.N (2006) The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable. Allen Lane.

Tuohimaa, H., Haapola, L, Kauppi, P., Kettunen, J., Kivelä, S., Laitinen, J., & Meristö, T. (2011). Tulevaisuuden kestävä yhdyskunta loppuraportti. Turku: CoFi.

Vanston, J. & Vanston, C. (2011) Minitrends: How Innovators & Entrepreneurs Discover & Profit From Business & Technology Trends.